

O ZGODOVINI SLOVENSKEGA LITERARNEGA PREVODA

Nike Kocijančič Pokorn
Univerza v Ljubljani

*»Z vsakim genialnim delom, ki ga dobimo v
našem jeziku, se razvežejo tudi nam krila.«
(Oton Župančič [1917/1918] 1978, 262)*

1 Slovenci in literarni prevod

Zdi se še posebej primerno, da zgodovino slovenskega literarnega prevajanja začnemo s citatom Otona Župančiča, ne samo enega največjih literarnih prevajalcev, ampak tudi literatov v slovenskem prostoru. Prevajanje in izvirna literatura sta bila namreč na Slovenskem vedno tesno povezana: razmah slovenske književnosti in standardizacija slovenskega književnega jezika sta namreč v ključnih obdobjih potekala v dialogu s tujino in se v veliki meri izoblikovala prek prevodov.

Že *Brižinski spomeniki*, najstarejši ohranjeni zapisi slovenskega jezika, so prevodi spovednih obrazcev. In tudi obdobje, v katerem se pojavi prva slovenska knjiga – čas slovenskega protestantskega gibanja v 16. stoletju –, je zaznamovano z oblikovanjem prve slovenske slovnice in slovarja ter z intenzivno prevodno dejavnostjo. Še posebej je na razvoj in kodifikacijo jezika v tem obdobju pomembno vplival prevod Svetega pisma, ki predstavlja enega od vrhuncev slovenske protestantske dejavnosti in obenem začetek slovenskega knjižnega jezika. Ta pa ima v slovenskem prostoru, tudi zaradi obstoja številnih narečij, »narodnozdrujevalno in narodnopredstavno vlogo« (Toporišič idr. 2010, 125) in velja, če uporabimo besede enega osrednjih slovenskih literarnih zgodovinarjev 20. stoletja Borisa Paternuja, za »glavnega potrjevalca in notranjega povezovalca narodne identitete« (2008, 16).

V naslednjem pomembnem obdobju v razvoju slovenskega jezika in književnosti ob koncu 18. stoletja smo dobili prvi tiskani katoliški prevod Svetega pisma in prvi posvetni dramski besedili v slovenščini, ki sta bili zopet Linhartova prevoda iz nemščine in

francoščine. Prek prevoda je tako Linhart v slovensko književnost vpeljal novo književno vrsto: posvetno dramatiko.

Prevod pa ni vplival le na razvoj jezika in literature, igral je tudi pomembno vlogo pri izoblikovanju slovenskega administrativnega in pravnega jezika. Prvi pravni prevodi v slovenski jezik se pojavijo že v drugi polovici 16. stoletja; pravni akti so bili prevajani v slovenski jezik tudi v času cesarice Marije Terezije v drugi polovici 18. stoletja, slovenske prevode dekretov iz časa francoskih Ilirskih provinc pa najdemo tudi v ljubljanskem časopisu *Télégraphe Officiel des Provinces Illyriennes* na začetku 19. stoletja (Jemec Tomazin 2010). Še posebej pa se je prevodna dejavnost razmahnila po revolucionarnem letu 1848, ko se je od leta 1849 naprej začel v slovenščino prevajati državni zakonik (Wolf 2015, 89; Jemec Tomazin 2010, 94). Slovenski jezik, ki je takrat dobil status enega izmed desetih jezikov, ki so bili v splošni rabi v monarhiji [landesübliche Sprache] (Wolf 2015, 83), se je v drugi polovici 19. stoletja vedno bolj uveljavljal tudi na drugih področjih: v kulturnem, znanstvenem in političnem življenju. V devetnajstem stoletju so tako izšle prve slovenske pesniške zbirke, prvi slovenski roman, razmahnila se je časnikarska dejavnost: izdajali so se številni in različno usmerjeni slovenski časopisi, od političnih časopisov do literarnih revij. Sredi stoletja (1851) je bila v Celovcu ustanovljena tudi prva slovenska založniška hiša: Mohorjeva družba. Leta 1867 so ustavne spremembe v cesarstvu omogočile rabo slovenščine v šolah (Wolf 2015, 58), vendar pa je bil prehod z nemškega učnega jezika v slovenskega počasen, ker je primanjkovalo slovenskih učbenikov (Gabrič 2009, 13–21). To je zopet vodilo v večji nacionalni prevodni projekt prevajanja učbenikov iz nemščine v slovenščino (Žigon, Almasy in Lovšin 2017). Pred prvo svetovno vojno je bila tako jezikovna narodotvornost, ki je v dobršni meri potekala prek prevodov, v polnem zamahu.

V obdobju med vojnama je bila slovenska prevodna dejavnost usmerjena v zapolnjevanje vrzeli v svetovni literaturi in je ponujala slovenskim bralcem vedno večje število svetovnih klasikov v slovenskem jeziku. Po drugi svetovni vojni se je literarno prevajanje na Slovenskem še okrepilo, kar se je nadaljevalo tudi po osamosvojitvi, vendar pa se je korenito spremenil nabor jezikov, iz katerih prevajamo. Če smo imeli v 19. stoletju najživahnejšo izmenjavo z nemščino, češčino in italijanščino, v prvih povojnih letih z ruščino in južnoslovanskimi jeziki, je konec 20. in začetek 21. stoletja zaznamovala predvsem prevodna izmenjava z angleščino, jezikom, ki je zavzel hipercentralni položaj v globalni hierarhiji jezikov.

Prevod je zanimiv ne le zaradi pomembnega vpliva na razvoj knjižnega jezika in vpeljave novih književnih vrsti in literarnih smeri, temveč tudi zaradi tega, ker pogosto odseva spreminjajoče se vrednote ciljne družbe in mehanizme ideološkega nadzora. Včasih je ta nadzor nad prevodi viden in dokaj transparenten (tak primer so cenzurni posegi v habsburškem cesarstvu), včasih pa je bolj skrit in poteka prek urednikov in drugih akterjev v prevodnem polju ali pa je potisnjen v osebno sfero in je posledica

samocenzurnih posegov prevajalca (gl. poglavje *Vpliv komunizma na prevodno in založniško dejavnost*). Prek prevodov raziskujemo naš odnos do tujine ali pa odnos tujine do nas, prevladujoče ideološke pozicije in vrednote družbe, vrednote prevajalcev in prevajalk, duh časa, spreminjajoče se norme, ki določajo, kakšno naj bo literarno delo in kakšen naj bo literarni jezik. Prevodi lahko zarisujejo meje med jeziki, utrjujejo sloves posameznega literata (kot na primer nagrajevani literarni prevodi Andreja E. Skubica) ali pa načnejo dobro ime pisatelja in ga očrnijo s sumom plagiatorstva (kot se je ob Jesenkovem prevodu *Wakefieldskega župnika* pripetilo Josipu Stritarju), lahko so dejanja poguma in upora, kot so na primer samostanski baročni prevodi religioznih besedil in slovenski prevod Orwellovega romana *1984*, prvi uradno objavljeni prevod v kateri koli socialistični državi, ali pa obratno, znamenja služenja oblasti in utrjevanja vladajoče ideologije.

2 Izbor besedil in tem

Zaradi te pestrosti prevodnih vplivov na razvoj knjižnega jezika, literature, kulture in družbe smo v zgodovini slovenskega literarnega prevoda zajeli tudi dela, ki jih ponavadi ne zaznamujemo kot literarna dela v ožjem pomenu besede. Pri določanju, kaj je literatura, smo se namreč naslonili na funkcionalno in ne ontološko definicijo pojma (Eagleton 1996, 9), kar pomeni, da s pojmom literatura ne zaznamujemo besedil, ki naj bi imela določene nespremenljive in določljive, inherentne lastnosti, temveč besedila, ki jih določena skupnost, v našem primeru slovenska, sprejema na poseben način, jih visoko ceni in jih uvršča med literarna dela. To pomeni, da obravnavamo tudi prevode neleposlovnih besedil, ki jih v slovenskem prostoru pojmujejo kot temeljna za izoblikovanje slovenskega literarnega jezika.

Podobno smo tudi pojem »prevod« definirali funkcionalno, tj. kot tista besedila, ki jih določena ciljna kultura predstavi in sprejme kot prevode (gl. Toury 1995, 32), in »literarni prevod« kot tista besedila, ki so bila podvržena literarnim prevajalskim postopkom in jih ciljna kultura predstavi in sprejme kot literarne prevode (Toury 1995). V zgodovinski pregled smo torej vključili preglede prevajanja ne le literarnih besedil v ožjem pomenu besede, temveč tudi pomembnejših religioznih besedil zahodne in vzhodne duhovnosti ter tudi nekaterih osrednjih teoretičnih, filozofskih besedil (predvsem antičnih).

Izbor je zajel večinoma besedila, ki so bila objavljena kot samostojne publikacije ali v različnih publikacijah, le izjemoma pa se posveča rokopisnim prevodom: ena takih izjem so prevodi baročnih religioznih besedil, ki so ostali v rokopisih zaradi cenzurnih prepovedi tedanje dobe. Čeprav so v slovenskem prostoru podnaslavljajci člani Društva slovenskih književnih prevajalcev, v izbor tem nismo uvrstili podnaslovnega prevajanja, ker menimo, da bi to moralo biti obravnavano skupaj z ostalimi oblikami multimodalnega prevajanja, kar prepuščamo morebitni novi zgodovini, posvečeni neliterarnemu

prevajanju. Pri izboru besedil se tudi nismo omejevali glede na smer prevoda, kar pomeni, da ne opisujemo le prevodov v slovenski jezik, temveč tudi prevode slovenskih literarnih besedil v tuje jezike. Prav prevodi slovenske literature v tuje jezike namreč pogosto predstavljajo poskus izoblikovanja narodne in kulturne podobe, na katerega naletimo še posebej pogosto v slovenskem zamejstvu in slovenskih izseljenskih skupnostih.

In nenazadnje, z *Zgodovino slovenskega literarnega prevoda* želimo osvetliti tudi vlogo slovenskih literarnih prevajalcev v razvoju in standardizaciji slovenskega jezika, njihovo vlogo v razvoju slovenske literature in v narodotvornih procesih, ki so vodili k izoblikovanju slovenske narodne zavesti oziroma tega, čemur Benedikt Anderson (2006) pravi »zamišljene skupnosti« Slovencev. Z monografijo želimo narediti literarne prevajalce vidne in zarisati prevodne in kulturne povezave med slovensko kulturo in tujimi kulturami, poudariti vlogo prevajalcev pri razvoju slovenske literature, jezika in kulture ter razkriti njihovo pomembno vlogo v slovenskem narodotvornem procesu.

3 Konceptualni okvir

Zgodovina slovenskega literarnega prevoda je poskus zarisa nacionalne, narodne zgodovine literarnega prevoda. Čeprav uporabljamo besedo »narod«, se zavedamo, da imata izraza »narod« in povezan izraz »narodna identiteta« več pomenov in da sta termina v sodobni teoretični misli mestoma sporna. Na primer, izraz »narod« lahko zaznamuje skupino ljudi, ki si prizadeva izoblikovati skupno politično organizacijo z značilnostmi države (gl. npr. Brubaker 2004), ali pa skupnost, ki ima skupno poreklo, jezik, tradicijo in kulturo (gl. npr. Kohn 1965). V monografiji ločujemo med narodom in državo, ki jo razumemo kot politično entiteto z visoko stopnjo suverenosti, in načeloma sprejemamo sociokulturno definicijo »naroda«, kot jo najdemo pri Michaelu Seymourju (2000): »narod« tako razumemo kot kulturno skupino, ki jo vežejo določene državljanske vezi, ki pa ima lahko ali pa tudi ne skupni izvor, in katere članstvo je posledica prepletenosti samoidentifikacije posameznega člana skupnosti in identifikacije nečlanov narodne skupnosti, da posameznik pripada posameznemu narodu.

Ta definicija se nam zdi najustreznejša za določitev slovenskega naroda, saj so na eni strani Slovenci več stoletij živeli v večjezikovni in večkulturni habsburški monarhiji in v predvojni in povojni socialistični Jugoslaviji ter obenem na območju, ki ga obkrožajo italijanska, nemška, madžarska in hrvaška skupnost, zaradi česar je v zgodovini kar naprej prihajalo do kulturnih mešanj. Te so postale še posebej razvidne ob razpadu večjezikovnih in večkulturnih državnih tvorb, kot je bila avstro-ogrska monarhija. Fran Milčinski (1867–1932), na primer, po očetu Čeh, pa vendar zaveden Slovenec, v svojem dnevniku, v katerem opisuje prelomno leto 1918 v Ljubljani, zapiše, da so avgusta 1918 ljubljanski Nemci začeli govoriti o sebi, da so Kranjci in ne več Nemci (»Ich bin kein Deutsch-Nationaler, ich bin ein alter Krainer«; Milčinski 2000, 359), nekaj mesecev

pozneje, v oktobru istega leta, pa so nekateri izmed njih že začeli zapisovati svoja imena po slovensko (Milčinski 2000, 382). Nekateri so vztrajali v rabi nemščine, drugi ne: decembra so na primer na ljubljanskem sodišču še delovali pretežno v nemškem jeziku, vendar se je tudi tu jezikovna raba spreminjala. Milčinski 18. decembra 1918 poroča: »Te dni sem prisostoval neki Hauffnovi razpravi; dr. Ambrositsch je govoril nemški; Hauffen pa ga je ogovarjal slovenski« (Milčinski 2000, 420). Zanimivo je, da je pravnik s slovenskim priimkom Ambrositsch govoril nemško, medtem ko mu je drugi z nemškim priimkom Hauffen odgovarjal po slovensko, kar kaže, da etnični izvor ni nujno odločilen dejavnik pri izboru jezikovne in posledično tudi narodne pripadnosti določene osebe. Morda najboljši primer jezikovne in nacionalne fluidnosti pa je opis srečanja, ki ga Milčinski zapiše v svoj dnevnik 12. decembra 1918. V tem zapisu poroča, da je srečal starega znanca gospoda Strako, po poreklu Nemca iz Češke in po poklicu jetniškega kontrolorja, s katerim je ponavadi kramljal po nemško. Milčinski zapiše: »Straka ima službo v Celju. Bil tu. Govori le slovensko. Imeli so rodbinski posvet, vmes tudi njegov svak Flaška in so sklenili, da so Slovenci« (Milčinski 2000, 408). Ti primeri kažejo, da je bila nacionalna identifikacija pogosto odvisna od samoidentifikacije posameznega člana skupnosti.

Prav zaradi takšnih primerov (in primerov, ki jih najdemo v slovenski izseljenški skupnosti v tujini in med zamejci) z izrazom »nacionalna identiteta« označujemo intenziteto posameznikove identifikacije z izbrano skupnostjo, izraz pa zajema tako identiteto skupine kot tudi identiteto posameznikov (gl. npr. Miller 2000). To pomeni, da se v *Zgodovini* osredotočamo na skupnost, ki se sama opredeljuje za Slovence in ki v veliki večini primerov povezuje svojo nacionalno identiteto z uporabo slovenskega jezika (pomembna izjema so slovenske izseljenške skupnosti v tujini in zamejci, kjer je povezava med nacionalno identiteto in uporabo določenega jezika kompleksnejša).

4 Metodološki pristop

Eden izmed osrednjih ciljev *Zgodovine slovenskega literarnega prevoda* je zbrati na enem mestu izsledke osrednjih raziskav slovenskega literarnega prevoda in prevajanja, ki so bili objavljeni na Slovenskem ali v tujini, zato avtorji v poglavjih povzemamo te izsledke in poskušamo napotiti bralce na poglavitnejša dela na posameznem področju. Ker prihajamo avtorji posameznih poglavij z različnih področij, tako s prevodoslovja, literarnih ved, jezikoslovja, bibliotekarstva, primerjalne književnosti in teologije, bodo bralci zaznali določeno mero eklekticizma v metodoloških pristopih. Načeloma smo pri novih raziskavah uporabili celostni metodološki pristop, poimenovan metoda mnogoterih vzročnosti, ki ga je opisal Anthony Pym v svojem delu *Method in Translation History* (1998). Metoda mnogoterih vzročnosti poudarja, da raziskovalci ne smejo izolirati enega vzroka in na osnovi tega pojasnjevati vseh dejstev, povezanih s prevodom, ker

na prevod in prevajanje vpliva tolikšno število dejavnikov, da je tudi vzročnost po svoji naravi pluralna, nujno razpršena in mnogotera (Pym 1998, 144; Brownlie 2003, 112). Ta uravnoteženost pri pristopu tako narekuje kombiniranje besedilnih analiz z analizami tržišča, biografskimi podatki, intervjuji ter arhivskimi in zgodovinskimi raziskavami.

Poleg tega celostnega metodološkega pristopa smo pri izdelavi posameznih poglavij uporabili tudi druge metodologije, ki so se razvile v okviru tako imenovanega kulturnega in sociološkega obrata v prevodoslovju. To pomeni, da smo pri novih raziskavah na eni strani sledili smernicam, ki so jih začrtali kulturološko usmerjeni teoretiki, in se posvečali takšnim dejavnikom, kot so družbena moč, politični in ideološki cilji in nacionalni in ekonomski interesi, ki se izražajo v prevodu, na drugi strani pa smo se tudi navezali na razmišljanja raziskovalcev, ki se ukvarjajo s sociologijo prevoda in se v svojih raziskavah osredotočajo na akterje, ki so udeleženi v prevodni proces, in na ta način tudi razkrivajo kulturnospecifični vrednostni sistem in ideologijo, ki vplivata na dejanja teh akterjev.

Pri določenih poglavjih smo tako skušali prikazati, da so na končno obliko prevodov bistveno vplivali meceni (tj. posamezniki, skupine ali institucije, ki lahko spodbujajo ali pa cenzurirajo besedila), uveljavljene poetike, ki določajo, kaj predstavlja »prava« literatura v določeni družbi v določenem zgodovinskem obdobju, ali pa ideologija, ki si prizadeva določiti samo naravo in meje sprejemljivega v določeni družbi (Lefevere 1998). Nekatera poglavja se navezujejo tudi na Lefeverov poudarek, da so prevodi pogosto podvrženi manipulacijam, kulturnim predsodkom, asimilacijam in načrtnim preoblikovanjem ciljne kulture.

V poglavjih, ki se osredotočajo na prevodne izmenjave, smo upoštevali izsledke teoretičnih del Itamarja Even-Zoharja, ki se je posvečal položaju prevodne literature v literarnem polisistemu (1990), predvsem njegovim opisom odnosa med »centrom« in »periferijo«, naslonili pa smo se tudi na sodobnejše prevodoslovne pristope k proučevanju prevodnih tokov in kroženju knjig, ki jih najdemo v delu Gisèle Sapiro (2012) in Johana Heilbrona (2009).

V poglavjih, ki predstavljajo izbrane literarne prevajalce, smo se naslonili na pristope, ki so se izoblikovali pod vplivom Bourdieujeve misli (1990) in ki jih je v prevodoslovje vpeljal Daniel Simeoni (1998) in so jih nadalje razvili Gouanvic (2005), Inghilleri (2005) in Wolf (2007). S predstavitvami posameznih prevajalcev smo poskušali zarisati prevajalčev habitus kot zapleten rezultat personalizirane družbene in kulturne zgodovine (Simeoni 1998, 16–17) in prevajalce predstaviti kot družbene akterje, ki niso bili zgolj determinirani, temveč tudi delujoči. Želeli smo poudariti, da se prevajalci v prevodnem polju ne podrejajo le obstoječim normam, ki določajo prevodno prakso, temveč so tudi akterji, ki lahko aktivno spreminjajo dejavnost, s katero se ukvarjajo. V skladu s tem razumevanjem aktivne vloge prevajalcev ti portreti razkrivajo, da prevajalci izoblikujejo prilagodljive habituse, ki se tankočutno odzivajo na praktične zahteve prevodnega polja,

v katerem delujejo, obenem pa tudi s svojimi dejanji prispevajo k njegovemu nadaljnjemu tvorjenju in preoblikovanju.

Izbrani metodološki pristop se torej prilagaja obravnavani tematiki. Pri obravnavi posameznih prevajalcev in njihove vloge v procesih tvorjenja prevodnega in literarnega polja, razvoja in konsolidacije slovenskega jezika in kulture smo tako uporabili pristope, ki so se oblikovali v okviru sociologije akterjev, to pomeni, da smo poskušali osvetliti delovalnost posameznih prevajalcev (gl. Wolf 2007, 4–5). V poglavjih, kjer se posvečamo metadiskurzu o literarnem prevajanju (npr. v poglavjih o literarnih zgodovinah in prevodni kritiki), in v poglavjih, posvečenih prevodnim tokovom, smo poskušali prikazati, da je prevod vedno tesno vpet v družbo. Ta vidik sociologije prevodnega procesa smo v drugih poglavjih dopolnili z raziskavami, ki se osredotočajo na predstavitve prevodnih strategij, ki so bile podvržene političnim pritiskom, cenzuri in tabuju. Iz sociologije kulturnega produkta smo prevzeli pristope, ki se uporabljajo za raziskovanje vpliva prevoda na tvorbo družbene identitete, družbenih vlog ali ideologije, jezika in naroda, na primer prek raziskovanja založniške politike izdajanja prevodov in prek opisov prevodne politike v določenem obdobju slovenske zgodovine. To pomeni, da v poglavjih najdete kombinacije makroperspektiv z mezo- in mikropristopi, analizami posamičnih primerov in mikrozdgodovinami.

5 Etični okvir

V prevodoslovju se v zadnjih letih pojavljajo kritike metodološkega nacionalizma, ki so naperjene proti binarnostim v teoretičnih obravnavah literarnih prevodov (npr. Cussel 2021). Prevodoslovje naj bi, v luči teh kritik, še vedno vztrajalo na nacionalnih in binarnih tropih, ki temeljijo na prepričanju o točno določenih in zamejenih domačih in tujih skupnostih, in tako utrjevalo inherentni metodološki nacionalizem. Ta metodološki nacionalizem naj bi se kazal predvsem v zgodovinskih raziskavah, ki slonijo na prepričanju, da je svet razdeljen na nacionalne države, v katerih sta tako jezik kot kultura nacionalna, hermetična, števna in jasno zamejena, medtem ko je transnacionalni svet v resnici mreža neurejenih povezav, ki onemogočajo jasno določitev skupnosti. Zato prihaja do pozivov, naj se raziskovalci ne osredotočajo na mednacionalne in medkulturne odnose, temveč na odnose, ki se ustvarjajo med bralci v različnih prostorih, ki ustvarjajo svoje omrežne povezave onkraj nacionalnih meja.

In dejansko, Outi Paloposki (2021) ugotavlja, da se v različnih prevodnih zgodovinah izraz »nacionalni« ponavadi nanaša na zgodovino prevajanja v nacionalni državi ali pa se osredotoča na vlogo prevajanja v narodotvornih procesih. V *Zgodovini slovenskega literarnega prevajanja* smo poskušali zajeti oboje in s posameznimi poglavji seči onkraj te zamejitve. Ker se zavedamo kritik metodološkega nacionalizma v prevodoslovnih zgodovinskih raziskavah, se načrtno nismo osredotočili le na literarne prevode med slovenščino

in drugimi jeziki in opisali le narodotvornih naporov prevajalcev v slovenski zgodovini, temveč smo predstavili tudi prevode, ki so jih ustvarili in brali tisti posamezniki, ki se opredeljujejo v celoti ali le delno za Slovence in ki svojo nacionalno identiteto vežejo ali pa tudi ne na uporabo slovenskega jezika: tj. na primer v slovenski zamejski skupnosti, v slovenskih izseljenskih skupnostih in v skupnostih priseljencev v Slovenijo, kjer literarni prevod igra drugačno in posebno vlogo. Vendar pa kljub priznavanju tega dejstva nismo želeli zanemariti tega, da prevod vseeno ostaja pogosto eden najdinamičnejših elementov narodne prebujanja, ki teži k izoblikovanju nacionalne države z zamejeno in jasno izraženo kulturno in jezikovno identiteto. Prevod namreč resda lahko ustvari povezave med heterogenimi lokalnimi in transnacionalnimi skupnostmi, vendar pa obenem pogosto predstavlja »dejanje zarisanja meje« (Sakai 2009, 83) in določa mejo med različnimi jeziki in kulturami – ne omogoča le preseganja zamejitev naše lastne jezikovne tradicije, temveč nam pomaga tudi pri ohranjanju naše različnosti (Ricoeur 1996, 5).

In na koncu še nekaj besed o etičnih prepričanjih, ki sta usmerjali naše delo. Po eni strani smo skupaj s kulturološko usmerjenimi raziskovalci prepričani, da so prevodoslovci etično zavezani k temu, da osvetlijo problematiko prevoda širši javnosti. V tem se pridružujemo tistim raziskovalcem, ki pozivajo prevodoslovce, naj izpolnijo svojo etično dolžnost in se posvetijo takšnim raziskavam, ki bodo obvestile širšo javnost o manipulativnih premikih v prevodih (Lefevere 1992, 27), in prek svojega raziskovalnega dela zagotovijo, da splošno bralstvo ne bo »tavallo v temi« (Lefevere in Bassnett 1990, 13). Po drugi strani pa sledimo tudi stališčem francoskega filozofa Paula Ricoeurja, ki je poudaril, da je prevod etična paradigma (Ricoeur 2006, 23), kar pomeni, da se pri prevajanju ne soočamo le s teoretičnimi in praktičnimi problemi, temveč tudi z etičnimi. Čeprav v poglavjih opisujemo primere, ko je bil prevod uporabljen za manipulativne namene (npr. v zgodnjem povojnem socialističnem obdobju) ali kot orodje za jezikovno razločevanje (v poznem 19. stoletju), smo obenem prepričani, da lahko prevod, še posebej literarni, »ponovi na kulturni in duhovni ravni gesto jezikovnega gostoljubja« (Ricoeur 1996, 5). Prevod nam pomaga, da stopimo onkraj meja lastnih jezikovnih tradicij in se odpremo do tistih, ki imajo druge tradicije, prepričanja in nazore, ter nam obenem omogoča, da ohranimo svojo različnost.

Prevodi so resda »zlata vez«, ki spajajo posamezne narode med seboj, vendar pa so obenem tudi »važni del narodne literature«, kot zapiše Aškerc (1901, 463–464). Prevodi torej ustvarjajo besedila, ki želijo biti drugačna od besedil v drugih jezikih, a vendar ostajajo s tujino v dialogu. Upamo torej, da *Zgodovina slovenskega literarnega prevoda* kaže, da je prevod, s tem ko poskuša ustvariti krhki dialog med različnimi svetovi in zaščititi ireduktibilni pluralizem kultur in jezikov, eden izmed najučinkovitejših načinov, s pomočjo katerih se ohranjajo in razvijajo slovenski jezik, literatura in kultura.

Bibliografija

- Anderson, Benedict. 2006. *Imagined communities: Reflections on the origins and spread of nationalism*. London, New York: Verso.
- Aškerc, Anton. 1901. »Pagovor.« V *Ruska antologija*, zbral Ivan Vesel, 457–464. Gorica, Goriška tiskarna: Andrej Gabršček.
- Benko, Anja. 2016. »Slovensko narečno slovaropisje: razvoj, stanje in prihodnost.« V *Historični seminar* 12, uredili Katarina Šter in Mojca Žagar Kareer, 123–142. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Bourdieu, Pierre. 1990. *In Other Words: Essays Toward a Reflexive Sociology*. Stanford: Stanford University Press.
- Brownlie, Siobhan. 2003. »Investigating explanations of translational phenomena. A case for multiple causality.« *Target* 15, št. 1: 111–152.
- Brubaker, Rogers. 2004. »In the Name of the Nation: Reflections on Nationalism and Patriotism.« *Citizenship Studies* 8, št. 2: 115–127.
- Cussel, Mattea. 2021. »Methodological nationalism in translation studies: A critique.« *Translation and Interpreting Studies* 16, št. 1: 1–18.
- Eagleton, Terry. 1996. [1983]. *Literary Theory: An Introduction*. Druga izdaja. Oxford: Basil Blackwell.
- Even-Zohar, Itamar. 1990. [1976]. »The Position of Translated Literature Within the Literary Polysystem.« *Poetics Today* 11, št. 1: 45–51.
- Gabrič, Aleš. 2009. *Šolanje in znanje na Slovenskem v izizzivu 20. stoletja*. Ljubljana: Pedagoški inštitut.
- Gouanvic, Jean Marc. 2005. »A Bourdieusian Theory of Translation, or the Coincidence of Practical Instances: Field, 'Habitus', Capital and 'Ilusio'.« *The Translator* 11, št. 2: 147–166.
- Heilbron, Johan. 2009. »Towards a sociology of translation: book translations as a cultural world system.« V *Critical readings in Translation Studies*, uredila Mona Baker, 304–316. London, New York: Routledge.
- Inghilleri, Moira. 2005. »The Sociology of Bourdieu and the Constitution of the 'Other' in Translation and Interpreting Studies.« *The Translator* 11, št. 2: 125–145.
- Jemec Tomazin, Mateja. 2010. *Slovenska pravna terminologija*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Kohn, Hans. 1965. *Nationalism: its meaning and history*. New York: Van Nostrand Reinhold Company.
- Lefevere, André in Susan Bassnett. 1990. »Introduction: Proust's Grandmother and the Thousand and One Nights: The 'Cultural Turn' in Translation Studies.« V *Translation: History & Culture*, uredila André Lefevere, Susan Bassnett, 1–13. London: Pinter.
- Lefevere, André. 1992. *Translation, Rewriting and the Manipulation of Literary Fame*. London, New York: Routledge.

- Lefevere, André. 1998. »Acculturating Bertolt Brecht.« V *Constructing cultures: Essays on literary translation*, uredila Susan Bassnett in André Lefevere, 109–122. Clevedon, Philadelphia, Toronto, Sydney, Johannesburg: Multilingual matters.
- Milčinski, Fran. 2000. *Dnevnik 1914–1920*, uredil Goran Schmidt. Ljubljana: Slovenska matica.
- Miller, David. 2000. *Citizenship and National Identity*. Oxford: Blackwell.
- Paloposki, Outi. 2021. »National histories of translation.« V *Handbook on Translation and History*, uredil Christopher Rundle, 70–85. London, New York: Routledge.
- Paternu, Boris. 2008. »Trubarjeva prebujala individualne, nacionalne in globalne identitete.« V *Slovenščina med kulturami*, uredil Miran Košuta, 13–18. Zbornik Slavističnega društva Slovenije. Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije.
- Pym, Anthony. 1998. *Method in Translation History*. Manchester: St. Jerome Publishing.
- Ricoeur, Paul. 1996. »Reflections on a New Ethics for Europe.« V *The Hermeneutics of Action*, uredil Richard Kearney, 3–14. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications.
- Ricoeur, Paul. 2006. *On Translation*. London, New York: Routledge.
- Sakai, Naoki. 2009. »How do we count a language? Translation and discontinuity.« *Translation Studies* 2, št. 1: 71–88.
- Sapiro, Gisèle. 2012. »Editorial policy and translation.« V *Handbook of Translation Studies* 3, uredila Yves Gambier in Luc van Doorslaer, 32–38. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins.
- Seymour, Michel. 2000. »On Redefining the Nation.« V *Nationalism and Ethnic Conflict: Philosophical Perspectives*, uredil Nenad Miščević. La Salle and Chicago: Open Court.
- Simeoni, Daniel. 1998. »The Pivotal Status of the Translator's Habitus.« *Target* 10, št. 1: 1–39.
- Toporišič, Jože, Franc Jakopin, Janko Moder, Janez Dular, Stane Suhadolnik, Janez Menart, Breda Pogorelec, Kajetan Gantar in Martin Ahlin, ur. 2010. »Pravila.« V *Slovenski pravopis in pravila*. Ljubljana: SAZU, ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU.
- Toury, Gideon. 1995. *Descriptive Translation Studies and Beyond*. Amsterdam: John Benjamins.
- Wolf, Michaela. 2007. »Introduction.« V *Constructing a Sociology of Translation*, uredili Michaela Wolf in Alexandra Fukari, 1–36. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins.
- Wolf, Michaela. 2015. *The Habsburg Monarchy's many-languaged soul: Translating and interpreting, 1848–1918*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins.
- Zlatnar Moe, Marija, Tanja Žigon in Tamara Mikolič Južnič. 2019. *Center and Periphery: Power Relations in the World of Translation*. Ljubljana: Ljubljana University Press, Faculty of Arts.
- Žigon, Tanja, Karin Almasy in Andrej Lovšin. 2017. *Vloga in pomen prevajanja učbenikov v 19. stoletju: Kulturnozgodovinski in jezikovni vidiki*. Zbirka prevodoslovje in uporabno jezikoslovje. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, Oddelek za prevajalstvo.
- Župančič, Oton. 1978 [1917/1918]. »Pomen prevodov za našo duševnost.« V *Zbrano delo 7* Otona Župančiča, uredila Josip Vidmar in Joža Mahnič, glavni urednik Anton Ocvirk. Ljubljana: DZS, 262–263.

O ZGODOVINI SLOVENSKEGA LITERARNEGA PREVODA

V poglavju, ki uvaja *Zgodovino slovenskega literarnega prevoda*, je opisan okvirni metodološki in etični pristop, ki so ga avtorji *Zgodovine* zavzeli pri snovanju knjige in posameznih poglavij. Podan je tudi osnovni namen *Zgodovine*: osvetliti vlogo prevoda v razvoju slovenske literature, jezika in kulture, proučiti povezave med slovensko kulturo in tujimi kulturami ter tako prispevati k vidnosti in prepoznavnosti literarnih prevajalcev. Še posebej je izpostavljena pomembna vloga slovenskih literarnih prevajalcev v razvoju in standardizaciji slovenskega jezika in literature ter v slovenskih narodotvornih procesih. V poglavju je pojasnjeno, da pojem literatura zaznamuje vsa besedila, ki jih slovenska skupnost sprejema in uvršča med literarna dela – to pomeni, da so obravnavani tudi prevodi pomembnejših religioznih besedil zahodne in vzhodne duhovnosti in tudi nekaterih osrednjih teoretičnih, filozofskih besedil. Pregled prevajalske dejavnosti ni zamejen s smerjo prevajanja: avtorji tako obravnavajo prevode v slovenski jezik, kot tudi prevode slovenskih besedil v tuje jezike. In končno, ker želi biti *Zgodovina* nacionalna zgodovina literarnega prevajanja, se ne omejuje na prevajalsko dejavnost zgoj na območju Republike Slovenije, temveč se posveti literarnemu prevajanju tudi v zamejstvu in v izseljenskih skupnostih, torej v vseh okoljih, kjer je bila v prevodnem procesu udeležena slovenščina.

ON HISTORY OF SLOVENE LITERARY TRANSLATION

The introductory chapter to *The History of Slovene Literary Translation* presents the overall methodological and ethical approach used in the conception of the monograph and its chapters. The approaches are in tune with the main aim of the *History*: to highlight the role of Slovene literary translators and translation in the development of Slovene literature, language and culture, examine the connections between the Slovene and other cultures, and thus contribute to the visibility of literary translators. Special emphasis is laid on the role of literary translators in the development and standardisation of the Slovene language and literature, and in the nation-building enterprise. The chapter also provides the working definition of literature used in this monograph, which is defined as a functional and not an ontological term, and covers all texts that are considered and regarded as literature within Slovene culture and society – this means that translations of important religious texts of the Western and Eastern traditions, and of the selected theoretical, philosophical texts, are also included in the monograph. The overview of translational activity is also not limited by directionality: the chapters focus not only on translations into Slovene, but also on translations of Slovene source texts into other languages. And finally, since the *History* aims to be a national history of literary translation, its scope is not limited by the confines of the Republic

of Slovenia, but also covers translatorial activity within Slovene ethnic minorities and in Slovene diasporas, i.e., in all environments where the Slovene language is involved in the translational process.